

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-8>

УДК 338.23:336.67

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ФУТБОЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ: ЕКОНОМІЧНИЙ ПІДХІД

THEORETICAL ANALYSIS OF PROFESSIONAL FOOTBALL INDUSTRY: ECONOMIC APPROACH

Рейкін Віталій Самсоновичдоктор економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1395-6135>**Більо Іван Олегович**студент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4818-1248>**Reikin Vitalii, Bilo Ivan**

Lesia Ukrainka Volyn National University

Актуальність дослідження обумовлена високими темпами розвитку, а також значними обсягами генерування грошових потоків з боку спортивної індустрії загалом, та професійного футбольного сектору, зокрема. Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій та перспектив розвитку індустрії професійного футболу через призму фінансово-економічної науки. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у роботі використані такі загальнонаукові та спеціальні методи: теоретичного узагальнення – для визначення сутності та основ функціонування об'єкта дослідження та формування висновків; порівняльного аналізу – для дослідження тенденцій та перспектив розвитку професійного футболу в контексті економічної науки; статистичні методи – для обробки інформаційних даних, що склали фактологічну базу дослідження. Акцентовується увага на дуалістичному походженні сучасного професійного футболу, що поєднує спортивну та комерційну складові. Проаналізовано вплив «справи Босмана» та правила «фінансового фейр-плей» на розвиток індустрії професійного футболу в умовах глобалізації. Базуючись на результатах дослідження, автором здійснено спробу прогнозування майбутніх сценаріїв розвитку професійної футбольної індустрії у постпандемічний період.

Ключові слова: футбольна індустрія, фінансовий фейр-плей, справа Босмана, трансферна угода, топ-клуби.

Актуальность исследования обусловлена высокими темпами развития, а также значительными объемами генерирования денежных потоков со стороны спортивной индустрии в целом и профессионального футбольного сектора, в частности. Целью исследования является анализ современных тенденций и перспектив развития индустрии профессионального футбола сквозь призму финансово-экономической науки. Для достижения цели и решения поставленных задач в работе использованы следующие общенаучные и специальные методы: теоретическое обобщение – для определения сущности и основ функционирования объекта исследования и формирования выводов; сравнительного анализа – для исследования тенденций и перспектив развития профессионального футбола в контексте экономической науки; статистические методы – для обработки информационных данных, составивших фактологическую базу исследования. Акцентируется внимание на дуалистическом происхождении современного профессионального футбола, объединяющего спортивную и коммерческую составляющие. Проанализировано влияние «дела Босмана» и правила «финансового фейр-плей» на развитие индустрии профессионального футбола в условиях глобализации. Основываясь на результатах исследования, автором предпринята попытка прогнозирования будущих сценариев развития профессиональной футбольной индустрии в постпандемический период.

Ключевые слова: футбольная индустрия, финансовый фейр-плей, дело Босмана, трансферное соглашение, топ-клубы.

The relevance of the study is due to the high rate of development, as well as significant volumes of cash flow generation from the sports industry in general, and the professional football sector in particular. The aim of the study is a theoretical analysis of current trends and prospects for the development of the professional football industry as

an independent academic sphere according to financial and economic science. The following general scientific and applied research methods were used in the research process: theoretical generalization – to determine the essence and foundations of the object of study and the formation of conclusions; comparative analysis – to study trends and prospects for professional football development in the context of economics; statistical methods – for processing information data that formed the factual basis of the study. The author focuses on the dualistic origins of modern professional football, which combines sports and commercial components. The influence of «Bosman case» and the rules of «financial fair play», the development of the professional football industry in the context of globalization are analyzed. The main focus is on European football, where modern trends are most pronounced. The source of information was the annual reports of audit firms, specialized analytical laboratories and FIFA data. Based on the results of the study, the author made an attempt to predict future scenarios for the development of the professional football industry in the post-pandemic period. As a result of globalization processes, the author predicts the creation of a full-fledged «Super League» championship of leading clubs with the greatest financial opportunities, as well as the emergence of polycentrism phenomenon in the global football industry. The forecast scenarios and prospects of the football industry, formulated by the author, can be used in practice to assess the economic potential and formulate a strategy for professional football leagues and clubs. Further prospects for research include a comprehensive verification of the hypothesis of close relationship between sports performance and funding at all economic levels, as well as the assessment of the sports industry from the standpoint of global and national regulation.

Keywords: football industry, financial fair play, Bosman case, transfer agreement, top clubs.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, що притаманні міжнародній економічній системі, обумовили стрімкий розвиток спортивного ринку, обсяги якого становлять орієнтовно 0,5 % світового ВВП 2020 року (423 млрд. дол.) [13]. За розмірами генерування грошових потоків спортивна складова є вагомою частиною світової економіки. Водночас футбол є складовою індустрії розваг, які завжди були затребувані серед населення в будь-який період суспільного розвитку. Частка доходів професійної футбольної організації FIFA, що представляє найпопулярніший вид спорту та більше країн ніж ООН, становить орієнтовно 4,6 млрд. дол. [11]. Тобто професійній футбольній індустрії притаманні максимальні обсяги грошових потоків порівняно із іншими компонентами спортивної сфери.

Загалом заняття професійним футболом сприяють конвергенції в економічному розвитку країн, примноженню людського капіталу, стимулюють соціальну мобільність та нівелювання бідності, хоча підсумкові мультиефекти загалом не до кінця зрозумілі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій сфері дослідження, які присвячені фінансово-економічним аспектам функціонування професійного футболу як самостійного академічного напрямку, існують відносно недавно. Зокрема, комплексні теоретико-аналітичні публікації на міжнародному рівні представлені переважно у вигляді несистематичних праць таких відомих авторів, як В. Андрефф, С. Шиманський, В. Менніг, Ю. Петрунін, окремих спецвипусків фахових журналів [19], а також регулярних спеціалізованих оглядів аудиторської компанії «Делойт» [20] та дослідницької групи «CIES Football Observatory» [10].

В. Андрефф аналізує ефективність діяльності французьких професійних футбольних клубів на основі взаємозв'язку між спортивними та фінансовими результатами [1], податкові аспекти футбольних трансферів в умовах кризи [9] та залучення фінансових ресурсів у футбол за посередництвом фондових бірж [8].

Одним із найбільш авторитетних дослідників професійного спорту є С. Шиманський. В його публікаціях в т.ч. наведено методологію застосування принципу «фінансового фейр-плей» [17], досліджено причини, що обумовлюють рівень оплати праці в англійському футболі [14].

У свою чергу В. Менніг здійснив різнобічну порівняльну оцінку економічних наслідків проведення чемпіонатів світу футбольних збірних для країн-господарів [15; 16].

Ю. Петрунін розвиває окремий різновид економетрики в контексті футболу – т. зв. «футболеметрії» на основі застосування нейронних мереж та класичного кореляційного і кластерного аналізу [6]. На національному рівні публікації за вказаною тематикою фактично відсутні (окрім поодиноких статей маркетингового спрямування [2; 5; 7]).

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні аспекти сучасних тенденцій і перспектив розвитку індустрії професійного футболу як самостійного наукового напрямку в контексті економічної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом спорт є одним із ефективних каталізаторів соціально-економічного розвитку, що сприяє нагромадженню та монетизації людського і суспільного капіталу, а також частковому вирішенню проблеми бідності. У висо-

корозвинених країнах питома вага спортивної галузі у ВВП досягає кількох процентів [3]. Це пояснюється тим, що із зростанням доходів населення, як правило, збільшується частка витрат на індустрію розваг.

Якщо легка атлетика неформально вважається «королевою спорту», то футбол – загальноновизнаний вид спорту № 1 у світі. Винятковість футболу спричинена його властивістю перманентної новизни: будь-яка нова гра ніколи не повторюється, що концентрує значну увагу людей незалежно від національностей, політичних пріоритетів та релігійних поглядів.

Футбол як професійний вид спорту почав формуватися у другій половині ХХ ст. В 70–80-х роках у розвиток футбольних клубів, професійних ліг та асоціацій почали інвестуватися суттєві фінансові ресурси, залучатися значні обсяги комерційної реклами. Як наслідок – почала зростати як відвідуваність стадіонів, так і затребуваність телетрансляцій з боку вболівальників.

Футбольна ринкова система досить складна. Будь-яка футбольна гра є результатом вибору тренерських стратегій і тактичних схем, які разом із власниками клубів здійснюють відбір на трансфертному ринку футболістів, що проявляють колективні та індивідуальні навички; водночас федерації регулюють проведення різних турнірів, встановлюючи певні обмеження і правила. Тому виникає потреба формування економічних моделей, що враховують множинні взаємодії агентів із великою кількістю різнотипних чинників. Футбол об'єктивно досить залежний від суб'єктивної поведінки індивідів, що складно піддається прогнозуванню в умовах невизначеності. Тому система формування ринкової вартості клубів та ціноутворення щодо футболістів значною мірою базується на експертних оцінках і прогнозах авторитетних футбольних агентств, звітах міжнародних аудиторських компаній.

У професійному футболі як для індустрії розваг існують досить високі вхідні бар'єри, які спрямовані на нівелювання дисбалансів серед команд-суперників. Вхідні бар'єри разом із високим середнім рівнем зумовлюють додатковий інтерес з боку вболівальників, які цінують відносну непередбачуваність результатів. Чим більша спортивна невизначеність – тим більший інтерес серед глядачів, в т. ч. спонсорів та медіакомпаній.

Проведення змагань із об'єктивною необхідністю суттєвого обмеження команд фор-

мує особливий тип конкуренції. Існують також діаметрально протилежні прояви надмірно агресивної конкуренції, що призводять до неефективного інвестування та перевитрат спортивних ресурсів з погляду класичних критеріїв прийняття менеджерських рішень (наприклад, купівля відомих футбольних клубів «Парі Сен-Жермен», «Манчестер Юнайтед», «Манчестер Сіті», «Мілан» та «Інтер» арабськими, американськими та китайськими власниками з подальшим інвестуванням на трансфертному ринку в таких топ-зірок як Неймар, Роналду та Мессі).

За територіальною ознакою, безумовно, професійний футбольний ринок в країнах ЄС є домінуючим за вартісними критеріями; водночас, Латиноамериканський ринок – основне первинне джерело трансакцій на трансфертному ринку купівлі-продажу гравців. Орієнтовно біля половини грошових потоків всього футбольного ринку генерують ліги т. зв. «Великої п'ятірки»: Англії (Прем'єр-ліга), Іспанії (Ла-ліга), Німеччини (Бундесліга), Італії (Серія А) та Франції (Ліга 1). Тобто, фінансово-економічний моноцентризм – одна із характерних ознак професійного футбольної індустрії. Якщо взяти до уваги сталі тенденції останніх 10-20 років (укладання надмірно дорогівартісних контрактів із віковими топ-гравцями завершального періоду кар'єри), то у довгостроковій перспективі футбольний ринок Китаю потенційно може претендувати на суттєву частку в цій сфері.

Проблеми сучасної економічної науки при-таманні і спортивній сфері: застосування методологічного принципу обмеженої раціональності в умовах інформаційної, поведінкової та прогнозної невизначеності, функціонування недосконалих ринків та їхнє регулювання, складні взаємовідносини економічних агентів, інституціональне забезпечення, наявність тіньової компоненти і т. п. Професійна футбольна індустрія функціонує переважно на ринкових засадах, а функціонування футбольних ринків підпорядковується загальним фінансово-економічним закономірностям. Тому таке явище як «провали ринку» періодично спостерігаються на світовому рівні.

Для уникнення негативних явищ існує низка норм та специфічних інструментів з боку таких міжнародних інституцій як FIFA та UEFA, що спрямовані на регулювання ринкових конкурентних відносин шляхом різного роду обмежень. Зокрема, – при встановленні кількості команд у певній лізі, наявності ліміту щодо числа легіонерів (як елемент протекці-

онізму), окремих домовленостях між командами на трансфертному ринку гравців, розподілі білетів та прав на телетрансляції за окремими квотами. Звідси виникає проблема збалансування комерційних інтересів власників клубів, інвесторів, футбольних ліг, спонсорів та потреб суспільства. Загалом сукупність подібних спортивно-економічних явищ призводить до необхідності удосконалення інституціонального базису в контексті регулювання професійної футбольної індустрії.

Вищенаведене свідчить про дуалістичне походження сучасного професійного футболу, що поєднує соціокультурну та комерційну компоненти: з одного боку – спорт з найбільшим масовим попитом та елементами шоу, з іншого боку – як специфічна та окрема сфера респектабельного бізнесу. Відповідно існують дві орієнтаційні моделі футбольних клубів: північно-американська, що спрямована на максимізацію прибутку (домінування бізнес-критерію), та європейська модель, пріоритетом якої є досягнення найвищих спортивних результатів (максимізація корисності). Тому виникає фундаментальна проблема щодо домінтної основи функціонування професійної футбольної індустрії: бізнес-модель чи спортивний критерій? Зазначена проблема не має однозначної відповіді. Нині можна констатувати факт бінарності розвитку професійної футбольної індустрії: спортивна складова все більше втрачає свою ексклюзивну пріоритетність на користь комерційної прагматичності.

Доходна частина професійного футболу формується в основному із таких джерел: продажу прав на медіатрансляції, спонсорських внесків, виручки від продажу білетів та атрибутики, прямих інвестицій власників клубів. Витратна складова переважно складається із виплат футболістам та тренерам, трансфертів на покупку нових гравців, затрат на утримання об'єктів інфраструктури та обладнання.

Футбол відноситься до високоризикованого виду занять із значною ймовірністю спортивного травматизму. Відповідно тривалість спортивною кар'єри футболістів суттєво обмежена: професійна кар'єра футболіста, як правило, завершується у віковому діапазоні 35-40 років. Із віком знижується і вартість гравців, і ціна спортивною послуги. Тому порівняно високі заробітні плати професійних футболістів – необхідний кар'єрний елемент.

Зарплата професійного футболіста окрім професійних навичок та вмінь також суттєво залежить від рівня медійної представ-

леності та участі в рекламних проектах. Чим більший медійний рівень популярності – тим вища зарплата при інших співставних умовах, оскільки медіаринок потенційно здатен залучати значну кількість споживачів у футбольну індустрію. Високі зарплати футболістів у статусі топ-зірки обумовлені їх потенційною здатністю залучати інтерес мільйонів вболівальників з усього світу за рахунок високої доступності футболу як гри. Надалі проявляється мультиплікативний ефект: продаж прав на медіатрансляції (для прикладу: англійська Прем'єр-ліга в 2021 році отримає за контрактом більше 2-х млрд. фунтів стерлінгів від NBC за право трансляції своїх ігор у США протягом 6 сезонів [18]), залучення нових ексклюзивних спонсорів-рекламодавців, приріст обсягів продажу клубної атрибутики. Гіпотетично тільки купівля вболівальниками футболок з іменем нової топ-зірки (рівня Мессі, Роналду, Неймара) здатна окупити затрати на трансфер гравця екстра класу (за інформацією в ЗМІ така ситуація спостерігалася в «Реалі»).

Професійний футбол як сектор індустрії розваг може розглядатися в якості експериментальної бази для емпіричних досліджень, що підтверджують (чи спростовують) висновки економічних теорій. Зокрема, верифікація теореми Коуза: ефективність використання фінансово-економічних активів та спортивних ресурсів не залежить від розподілу прав власності при незначних трансакційних витратах укладання договорів. Заклучення професійних контрактів у футболі має важливе значення в контексті спортивних та матеріальних стимулів. Відповідно має сформуватися ефективна система перерозподілу між футболістами та командами, для яких певні гравці мають найбільшу цінність. Однак до т. зв. «справи Босмана» (1995 рік) ситуація у сфері професійного футболу явно суперечила теоремі Коуза через значимість прав власності.

«Справа Босмана» базувалася на скасованому бельгійським судом правилі, яке позбавляло можливості на перехід футболіста в інший обраний клуб без грошової компенсації протягом 2,5 років, оскільки суперечило чинному законодавству ЄС в частині дотримання прав власності (згідно теореми Коуза) [3]. Наразі після завершення контракту професійні футболісти отримують статус вільних агентів, а клуби не отримують фінансової компенсації. Верховенство європейського права поширюється в т.ч. і на UEFA, яка повинна узгоджувати власні трансфертні правила

із керівними органами ЄС. Пізніше ці ж самі європейські правові норми, які мають універсальний характер, були імplementовані латиноамериканськими країнами, а загальні правила трудових контрактів були відкориговані та стали застосовуватися FIFA до всього футбольного ринку. Однак вільна трудова діяльність гравців повноцінно почала реалізовуватися після появи можливості викупу власного контракту футболістами в клубу з 2007 року: правило Вебстера (стаття 17 регламенту FIFA [12]). Після цього футбольні контракти стали укладатися переважно на більш тривалі терміни із досить значними клаузулами (компенсаційні виплати клубу за дострокове розірвання трудового договору гравцем). Варто також зауважити, що згідно правил FIFA існує заборона на трансфери футболістів віком до 18 років, яка обумовлює існування тіншового ринку молодих футболістів. Однак ці обмеження після винесення рішення по «справі Босмана» часто оминають. Часткове вирішення цієї проблеми пропонує В. Андрефф шляхом введення податку на трансакції «Кубертобіна» (від імені засновника олімпійського руху П. де Кубертена та нобелівського лауреата з економіки Дж. Тобіна) [9].

Нинішня трансферна угода, щодо зміни клубу професійним футболістом, як мінімум є тристоронньою: вона охоплює індивідуальні умови особистого контракту самого гравця, а також виплату клаузули за передачу прав від одного клубу до іншого. Загалом трансферний футбольний ринок після «справи Босмана» продовжує еволюціонувати. Порівняно з минулим століттям цей ринок став більш лібералізованим та висококонкурентним (для прикладу: до 60-х років ХХ ст. в англійській Прем'єр-лізі існував ліміт на максимальний розмір зарплат, який було скасовано в результаті протесту футболістів). Хоча окремі обмеження існують і донині, зокрема у вигляді квот на чисельність легіонерів (в Україні – не більше 7 водночас на полі).

Важливим законодавчим чинником розвитку індустрії професійного футболу стало також введення UEFA з 2011 року правила «FFP» (фінансового фейр-плей), що базується на принципі монетарного раціоналізму неокласичної економіки. Його основна суть полягає у моніторинговому контролі коефіцієнта «витрати на персонал / операційні доходи», що не повинен перевищувати критичного рівня 70 % за методикою накопичувального підсумку протягом трьох останніх сезонів та не мати простроченої кредиторської забор-

гованості [21]. Правило «FFP» спрямоване, насамперед, на обмеження хронічної збитковості європейських футбольних клубів (гармонізує із фінансовою політикою ЄС щодо обмеження дефіциту національних бюджетів країн). При цьому пряме фінансування losses зовнішніми інвесторами заборонене, однак залишається можливість субсидування з боку безпосередніх власників клубів, чим скористався катарський фонд «Qatar Sports Investment» при покупці 70 % акцій футбольного клубу «Парі Сен-Жермен» в 2011 році [1, с. 129].

У 2020 році фактично відбувся судовий прецедент щодо порушення правила «FFP» європейським топ-клубом «Манчестер Сіті», в результаті чого команда потенційно могла бути відсторонена від участі в наступній Лізі Чемпіонів, однак довела свою невинуватість та unikнула покарання. Реальну дієвість правила «FFP» також демонструє приклад із Мессі та неможливістю його вже колишнього клубу «Барселона» виплачувати йому заробітну плату на попередньому рівні (2021 р.).

При введенні в дію правила «FFP» метою UEFA було покращення загального фінансового стану та стійкий економічно-ефективний розвиток професійних футбольних клубів, захист кредиторів, дотримання фінансової дисципліни, залучення надійних інвестицій у футбольну індустрію на довготривалу перспективу. Водночас Т. Пітерс та С. Шиманський акцентують увагу на негативних наслідках зазначеного правила, а саме – посиленню контролюючої ролі UEFA та стратифікацію в доходах між футбольними топ-лідерами та іншими професійними клубами [17]. При цьому також виникають суттєві обмеження на трансфертну вартість гравців та розмірів заробітних плат футболістів.

Функціонуючи в умовах «м'яких» фінансових обмежень, діяльність європейських футбольних клубів, що не відповідають топ-рівню, призводить до постійного генерування втрат та виникнення значних бюджетних дефіцитів. Проте банкрутство та ліквідація клубів відбувається досить рідко, оскільки нагромаджені боргові зобов'язання або погашаються шляхом залучення нових банківських кредитів (як в Іспанії), або через залучення часткової державної допомоги (як в Італії) [1, с. 130], або шляхом продажу новим власникам за процедурою IPO. Тобто футбольну індустрію в лігах «Великої п'ятірки» фактично вдалося монетизувати, насамперед, за рахунок розвинутого фондового та рекламного ринків, отримання

значних доходів від телевізійних трансляцій та залучення крупних титульних спонсорів. Перемоги у футбольних турнірах конвертуються напряму у нові грошові потоки, або опосередковано у зростання капіталізації клубів. Особливо чітко монетизація відображається у фінансовій звітності FIFA в роки проведення світових футбольних чемпіонатів серед національних збірних [11]. Водночас, беручи до уваги досвід Латиноамериканських країн, необхідно зауважити, що успішний розвиток індустрії професійного футболу визначається не тільки наявністю фінансових можливостей, але й залежить від комплексу інших чинників: фахової організації безпосередньо футбольних процесів, довговічних футбольних традицій та культури.

Отже, професійному футболу притаманний досить специфічний ринок праці із низкою неоднозначних правил: обмеження обсягів витрат на покупку нових гравців та розміру заробітних плат згідно «FFP»; фактична відсутність будь-яких територіальних обмежень в контексті мобільності футболістів та тренерів (існування окремого дозволу на працевлаштування іноземців в англійській Прем'єрлізі є виключенням, що лише підтверджує загальну тенденцію глобалізації).

З огляду на існуючу ситуацію у суспільстві, що виникла внаслідок глобального впливу фактора «чорного лебедя» у вигляді «COVID-19», варто зазначити, що футбольна індустрія увійшла нині у кризову стадію розвитку, як і вся світова економіка. У кризові періоди споживчі витрати на розваги, як правило, скорочуються в найпершу чергу. Оскільки футбол відноситься до індустрії розваг, саме цей ринковий сектор, зазвичай, зазнає найбільших втрат. Відповідно колишні пікові фінансово-економічні показники індустрії професійного футболу в найближчі 2-3 роки будуть залишатися недосяжним орієнтиром. Наслідки світової пандемії «COVID-19» напевне не стануть фатальними загалом для професійної футбольної індустрії, проте можуть призвести до банкрутств окремих клубів, що мають значні боргові зобов'язання. Подальший розвиток футбольної індустрії, зокрема, повернення її на попередній докризовий рівень, безпосередньо пов'язаний із періодом пандемії, тривалість якої не підлягає прогнозуванню.

Парадоксально, що український професійний футбол менш схильний до різкого погіршення вартісних показників у кризовий період порівняно із європейським ринком та втрачає набагато менше, оскільки надходження до

бюджету клубів від продажу квитків, телеправ та клубної атрибутики ніколи не були домінуючими складовими в загальній структурі доходів.

Стосовно довгострокових прогнозів розвитку футбольної індустрії у post-COVID період, передбачаємо, що буде реалізований повноцінний чемпіонат «Супер Ліги», в якому братимуть участь топ-клуби із різних національних чемпіонатів з найбільшими фінансовими можливостями. Організаційне виокремлення футбольних грандів в Суперлігу, а національних чемпіонатів в окремі кластери, – у майбутньому стане логічним еволюційним етапом розвитку професійного футболу. Аналогічні спроби щодо утворення європейської Суперліги у 2021 році можливо оцінювати лише як тимчасову невдачу. Провал цього проекту у 2021 році обумовлений скоріше прорахунками менеджменту за векторами переговорів із FIFA та повної відсутності інформаційної кампанії серед вболівальників, ніж економічною доцільністю. У довготривалій перспективі такий статус-кво не зможе існувати, оскільки суперечить сучасним економічним тенденціям та глобальній інтеграції.

Глобалізаційні процеси загалом призведуть до виникнення явища поліцентризму (за рахунок Азійського та Латиноамериканського регіонів). У майбутньому професійна футбольна індустрія не може надалі опиратися лише на європейський ринок, оскільки він є територіально та фінансово «затісний». Тому з огляду на значну популярність футболу високоїмовірною є трансформація топ-клубів та національних чемпіонатів «Великої п'ятірки» у транснаціональні корпорації із максимальними розмірами капіталізації.

Внаслідок глобалізаційних процесів прогнозується створення повноцінного чемпіонату «Супер Ліги» із трансформацією топ-клубів «Великої п'ятірки» з найбільшими фінансовими можливостями у транснаціональні корпорації; виникнення явища поліцентризму у світовій футбольній індустрії. Прогнозні сценарії перспектив футбольної індустрії, сформульовані автором, щодо обґрунтування фінансово-економічних аспектів функціонування клубів та трансфертного ринку гравців, можуть бути використані в подальшому у практичній діяльності для оцінки потенціалу та формулювання стратегій розвитку професійних футбольних ліг та клубів.

Висновки із дослідження та подальші перспективи. У результаті дослідження встановлено, що професійний футбол як окрема бізнес-індустрія розваг є важливою для світо-

вої економічної системи, оскільки демонструє високі темпи розвитку та генерує досить значні обсяги грошових потоків. Професійний футбол – це специфічний вид комерційної діяльності, де спортивна складова збалансована із фінансово-економічною; при цьому не можна однозначно стверджувати, що одна із компонент є пріоритетною. Умовою успішного розвитку професійної футбольної індустрії у майбутньому є поступове домінування комерційної складової над спортивним принципом.

Сучасне функціонування індустрії професійного футболу обумовлене двома основоположними інституціональними чинниками: глобалізацією трансфертного ринку футболістів, яка поступово відбулася з 1995 року після відомого судового рішення т.зв. «справи Босмана»; суттєвими еволюційними змінами комерційно-господарської діяльності європейських фут-

больних клубів, обумовлених, насамперед, правилом «фінансового фейр-плей» (FFP).

Існуючі «м'які» правила фінансового фейр-плей не призвели до ланцюгової реакції банкрутств серед футбольних топ-клубів внаслідок існування надмірних боргів, тому більш жорсткі бюджетні обмеження на законодавчому рівні залишаються віддаленою перспективою. Переваги правила беззбитковості FFP для споживачів послуг залишаються незрозумілими та загалом не вирішують проблему боргових зобов'язань клубів.

Подальші перспективи наукових досліджень стосуються комплексної верифікації гіпотези тісного взаємозв'язку між спортивними результатами та обсягами фінансування на всіх економічних рівнях, а також оцінки спортивної галузі з позицій глобального та державного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрефф В. Французский профессиональный футбол в европейском контексте: насколько велики отличия? *Экономическая политика*. 2016. Т. 11. № 3. С. 108–137.
2. Волік С. В., Мулик В. В. Формування іміджу футбольних клубів України. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2014. № 2(40). С. 57–60.
3. Зайцева И. А. Спорт глазами экономиста: обзор современного состояния предмета. *Вопросы экономики*. 2015. № 11. С. 100–119.
4. Обсяги світового ринку спортивного беттінга. URL: <https://logincasino.com/news/obem-mirovogo-rinka-sportivnogo-bettinga-sostavit-155-mlrd-k-2024-54010.html>
5. Островерх С. А. Бренд футбольного клубу в системі спортивного маркетингу. *Вісник НТУ Харківського політехнічного інституту*. 2012. № 6. С. 121–217.
6. Петрунин Ю. Ю. Анализ футбольной результативности: от классических методов к нейросетевым. *Нейрокомпьютеры: разработка, применение*. 2010. № 8. С. 54–62.
7. Філіппов В. Ю., Борисенко А. С. Економічна диверсифікація, як трендовий елемент стратегічного управління діяльності українських футбольних клубів. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 5(33). С. 24–30.
8. Aglietta M., Andreff W., Drut B. Bourse et Football. *Revue d'Economie Politique*. 2008. Vol. 118. № 2. P. 255–296.
9. Andreff W. Why tax international athlete migration? The «Coubertobin» tax in a context of financial crisis. *Handbook on Sport and Migration*. Abingdon : Routledge, 2010. Pp. 31–45.
10. CIES Football Observatory. URL: <https://football-observatory.com/IMG/sites/mr/mr47/en/>
11. FIFA: Financial Report 2018. URL: <https://resources.fifa.com/image/upload/xzshsoe2ayttyquuxhq0.pdf>
12. FIFA: Regulations on the status and transfer of players. June 2020 Edition. 89 p.
13. Global №1. Business Data Platform. URL: <https://www.statista.com/statistics/1087391/global-sports-market-size/>
14. Hall S., Szymanski S., Zimbalist A. Testing causality between team performance and payroll: The cases of Major League Baseball and English soccer. *Journal of Sports Economics*. 2002. Vol. 3. № 2. P. 149–168.
15. Maennig W., Allmers S. Economic impacts of the FIFA Soccer World Cups in France 1998, Germany 2006 and outlook for South Africa 2010. *Eastern Economic Journal*. 2009. Volume 35. P. 500–519.
16. Maennig W., S. Du Plessis. World Cup 2010: South African Economic Perspectives and Policy Challenges Informed By the Experience of Germany 2006. *Contemporary Economic Policy*. 2007. Vol. 25. № 4. P. 578–590. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1465-7287.2007.00074.x>
17. Peeters T., Szymanski S. Financial fair play in European football. *Economic Policy*. 2014. Vol. 29. № 78. P. 343–390.
18. Premier League and NBC agree on a new deal for 2 billion pounds. URL: <https://www.bbc.com/sport/football/59341354>
19. Special Issue «Sports Finance». *International Journal Financial Studies*. Editor Brian P. Soebbing. USA : Louisiana State University, 2015. 90 p.

20. Testing times Football Money League. 2021. URL: <https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/sports-business-group/articles/deloitte-football-money-league.html>
21. UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations. Edition 2012. URL: http://ru.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Tech/uefaorg/General/01/80/54/10/1805410_DOWNLOAD.pdf

REFERENCES:

1. Andreff, W. (2016) Francuzskii professional'nyi futbol v evropeiskom kontekste: naskol'ko veliki otlichiya? [French professional football in a European context: how big are the differences?]. *Ekonomicheskaya politika – Economic Policy*, vol. 11, 3, 108–137. (in Russian)
2. Volik, S. V., & Mulik, V. V. (2014) Formuvannia imidzhu futbolnykh klubiv Ukrainy [Formation of Ukrainian football clubs image]. *Slobozhanskyi naukovо-sportyvnyi visnyk – Slobozhansk scientific and sports bulletin*, 2(40), 57–60. (in Ukrainian)
3. Zaitseva, I. A. (2015) Sport glazami ekonomista: obzor sovremennogo sostoyaniya predmeta [Sport through the eyes of an economist: an overview of the current state of the subject]. *Voprosy ekonomiki – Economic Issues*, 11, 100–119. DOI: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2015-11-100-119> (in Russian)
4. Volumes of the world market of sports betting. Retrieved from: <https://logincasino.com/news/obem-mirovogo-rinka-sportivnogo-bettinga-sostavit-155-mlrd-k-2024-54010.html>
5. Ostroverkh, S. (2012) Brend futbolnogo klubu v systemi sportyvnoho marketynhu [Brand of a football club in the system of sports marketing]. *Visnyk NTU Kharkivskoho politekhnichnogo instytutu – Bulletin of NTU Kharkiv Polytechnic Institute*, 6, 121–217. (in Ukrainian)
6. Petrunin, Yu. Yu. (2010) Analiz futbol'noi rezul'tativnosti: ot klassicheskikh metodov k neurosetevym [Analysis of football performance: from classical to neural network methods]. *Neirokomp'yutery: razrabotka, primeneniye – Neurocomputers: development, application*, 8, 54–62. (in Russian)
7. Filippov, V. Yu., & Borysenko, A. S. (2017) Ekonomichna dyversyfikatsiia, yak trendovyi element stratehichnoho upravlinnia diialnosti ukrainskykh futbolnykh klubiv [Economic diversification as a trend element of strategic management of Ukrainian football clubs]. *Ekonomika: realii chasu – Economics: realities of time*, 5(33), 24–30. (in Ukrainian)
8. Aglietta, M., Andreff, W., & Drut, B. (2008) Bourse et Football. *Revue d'Economie Politique*, vol. 118, 2, 255–296.
9. Andreff, W. (2010) Why tax international athlete migration? The «Coubertobin» tax in a context of financial crisis. *Handbook on Sport and Migration*. Abingdon: Routledge, pp. 31–45.
10. CIES Football Observatory. Retrieved from: <https://football-observatory.com/IMG/sites/mr/mr47/en>
11. FIFA. Financial Report 2018. Retrieved from: <https://resources.fifa.com/image/upload/xzshsoe2ayttyquuxhq0.pdf>
12. FIFA. (2020, June) Regulations on the status and transfer of players.
13. Global № 1. Business Data Platform. Statista. Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/1087391/global-sportsmarket-size>
14. Hall, S., Szymanski S., & Zimbalist, A. (2002) Testing causality between team performance and payroll: The cases of Major League Baseball and English soccer. *Journal of Sports Economics*, vol. 3, 2, 149–168.
15. Maennig, W., & Allmers, S. (2009) Economic impacts of the FIFA Soccer World Cups in France 1998, Germany 2006 and outlook for South Africa 2010. *Eastern Economic Journal*, vol. 35, 500–519.
16. Maennig, W., & Du Plessis, S. (2007) World Cup 2010: South African Economic Perspectives and Policy Challenges Informed by the Experience of Germany 2006. *Contemporary Economic Policy*, vol. 25, 4, 578–590. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1465-7287.2007.00074.x>
17. Peeters, T., & Szymanski, S. (2014) Financial fair play in European football. *Economic Policy*, vol. 29, 78, 343–390.
18. Premier League and NBC agree on a new deal for 2 billion pounds. Retrieved from: <https://www.bbc.com/sport/football/59341354>
19. Special Issue «Sports Finance» (2015) *International Journal Financial Studies*. Louisiana, USA: Louisiana State University.
20. Testing times Football Money League (2021). Retrieved from: <https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/sports-business-group/articles/deloitte-football-money-league.html>
21. UEFA (2012) Club Licensing and Financial Fair Play Regulations. Retrieved from: http://ru.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Tech/uefaorg/General/01/80/54/10/1805410_DOWNLOAD.pdf